

Constituirea memoriei – epocă, tematică, figuri. Analiză

„Ceea ce suntem și ceea ce devenim datorăm numai amintirilor noastre. În societate valorăm numai atât cât suntem în stare să contribuim prin amintirile noastre. [...] Legile noastre sociale, obiceiurile și cerințele etichetei sunt fundamentate pe luarea-aminte a semenilor noștri. [...] Memoria strămoșilor ne oferă lecții de iubire a rasei, a națiunii și a patriei noastre. Tot ce ne leagă de familia, vatra, rasa, patria, națiunea noastră sunt doar amintirile.

Se cuvine așadar să ne cultivăm amintirile, să le prețuim, să le perfecționăm și să le îmbogățim. Cel care nu este legat de societate prin amintiri este ca și pierdut pentru societate. Cel care cultivă amintiri false dăunează umanității. Cel care nu este hrănit fără oprire de miile de amintiri ale patriotismului este un dușman al patriei. Vai și amar de țara ai cărei cetățeni își șterg din memorie visele, speranțele, dorințele și năzuințele strămoșilor.”

Lechner Károly: *Az emlékezésről* [Despre reamintire] (1911)

În vederea structurării mai clare a volumului și a facilitării analizei, voi studia producerea textelor care fac obiectul cercetării în funcție de epoci, în ordine cronologică. Scopul meu este să prezint și să interpretez acest corpus de texte și șirul de evenimente care se ascund în spatele lor în așa fel încât din analiză să reiasă ordinea cronologică a actelor de constituire a memoriei, precum și similitudinile, diferențele și relațiile dintre diferitele segmente temporale.

Conceptul de construire și de *conștiință a epocii* este cunoscut și în cadrul tradiției antropologice. În studiul de față folosesc conceptul prin intermediul antropologiei literare. În procesul de constituire a memoriei clujene, considerarea diferitelor evenimente drept puncte de cezură este legată de conștiința de epocă a indivizilor care trăiesc în același spațiu. În opinia lui Kulcsár-Szabó Zoltán, însuși conceptul de „epocă” reprezintă o categorie selectivă și o construcție ulterioară. Experiențele de viață și autoreprezentările sunt, de asemenea, nevoite să reflecteze asupra timpului (Kulcsár-Szabó 2000: 90). Noi gândim, așadar, în termeni de epocă, iar epoca noastră contemporană se socotește mereu pornind de la o limită (a epocii). Potrivit lui Odo Marquard – filosoful de la care pleacă și definiția lui Kulcsár-Szabó Zoltán –, construirea limitelor de epocă (și chiar demontarea și mutarea limitelor) și „delimitarea” timpului reprezintă o nevoie antropologică elementară, expresia „nevoii de limită” (Marquard, citat de Kulcsár-Szabó 2000: 90). Schimbările de epocă pot fi privite întotdeauna numai ca depă-

șite, dintr-o perspectivă posterioară. În formularea lui Kulcsár-Szabó Zoltán, „marile evenimente” nu devin astfel decât „din perspectiva desfășurării (și a manipulării) ulterioare a narațiunii, fiind evidențiate din mulțimea evenimentelor simultane și posibil divergente care se petrec într-un anumit moment” (Kulcsár-Szabó 2000: 91). Keszeg Vilmos caracterizează conștiința epocii ca „un instrument al existenței în timp”, care „structurează timpul continuu, ajută la orientarea în timp, trasează o linie de demarcație între prezent și trecut, creează precedentul pentru prezent, asociază prezentul cu trecutul” (Keszeg 2006: 45).

Structurarea pe epoci ajută așadar la ordonarea materialului. Nu aș dori să sugerez însă prin această observație ideea că indivizii ar fi dispus întotdeauna de o conștiință a epocii similară celei din prezent sau de capacitatea de a ordona evenimentele în cadrul unor cronologii și epoci centrate pe evenimente. Cercetările lui Tóth István György indică în mod convingător faptul că, în unele regiuni geografice, oamenii au trăit experiența timpului în baza cunoașterii datelor și a evenimentelor istorice doar în ultimele secole (cf. Tóth 1996: 82–86). Ar putea părea o banalitate, însă este absolut cert că această capacitate și nevoia de a reflecta asupra trecutului au existat și la oamenii din trecut, care în reflecțiile lor au interpretat timpul trecut pe baza unor opinii și prejudecăți. Unul dintre domeniile de formare a prejudecăților se referă tocmai la epocile însele, caracterizate, de regulă, în mod superficial și denaturant. În orice caz însă, stereotipurile rămân unul dintre cele mai eficiente demersuri de orientare în timp.

În ele ce urmează voi schița, pe baza corpusului de texte, epocile istorice ale datării de obiecte și ale instalării de monumente comemorative în Cluj. Criteriile de împărțire pe epoci a procesului de constituire a memoriei sunt date de posibilitatea de segmentare a timpului. Rolul principal în delimitarea diferitelor epoci le revine evenimentelor și schimbărilor istorice și politice mai importante. Din punctul de vedere al delimitării epocilor, consider drept momente de cezură schimbările de putere, acestea fiind cele care aduc cu sine schimbările cele mai vizibile.

Punctele de vedere ale împărțirii materialului au fost bazate pe modul în care diferitele epoci realizează anumite practici de constituire a memoriei. Luând în considerare conținutul materialului colectat, am determinat segmentele istorice ale constituirii memoriei în felul următor:

1. de la începuturi până la epoca reformelor (1440–1799);
2. de la epoca reformelor până la Compromisul Austro-Ungar (1800–1867);
3. de la Compromisul Austro-Ungar până la sfârșitul Primului Război Mondial (1867–1918);
4. de la sfârșitul Primului Război Mondial până la al Doilea Arbitraj de la Viena (1918–1940);
5. de la al Doilea Arbitraj de la Viena până la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial (1940–1945);
6. de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial și până la schimbarea de regim (1945–1989);
7. din anul 1989 până în anul 2004; voi studia această perioadă în cadrul unui capitol separat în cele ce urmează.

În împărțirea de mai sus, prima epocă, pe care o consider epoca de formare a convențiilor de constituire a memoriei, este cea mai extinsă. Bineînțeles, sunt conștient de faptul că epoca respectivă cuprinde mai multe puncte de cezură în istoria socială

și politică (de exemplu: 1541 – organizarea Principatului Transilvaniei, 1690/1691 – Diploma Leopoldină, care a transformat Transilvania într-o provincie habsburgică) și că în această epocă s-au desfășurat diferite procese sociale (de exemplu Reforma religioasă, Contrareforma, lupte pentru independență) care au influențat gândirea epocii. Actele de datare și instalările de monumente din această epocă nu sunt însă legate în mod evident de idealurile spirituale ale subepocilor interne.

Convențiile comemorative ale diferitelor epoci pot fi influențate, pe lângă schimbările de regim, și de schimbările sociale și politice. Pe parcursul analizei voi încerca să elaborez și acest aspect. Deoarece contextele microistorice ale epocilor respective nu pot fi stabilite cu certitudine pe baza materialului comemorativ, în cadrul analizei voi recurge și la informații provenite din surse istorice.

